

Caroline

| Gennez de
| verschilligen

voor een
democratie
op mensenmaat

| Lannoo

Colofon

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslagontwerp en vormgeving: Gert Dooreman

Auteursfoto: Dimitri Van Zeebroeck

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014 en Caroline Gennez

D/2014/45/187 - ISBN 978 94 014 1482 1 - NUR 697

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

7 Proloog

- 9 Een nieuwe lens
- 10 Voorbij de klassieke breuklijnen
- 14 Een democratisch 'stakeholdersmodel'
- 18 De 'verschilligen'

21 Deel I

Actief burgerschap in een hechte gemeenschap

- 23 Mijn jonge jaren
- 31 Ideologisch zelfportret: 'ik ben een sociaaldemocraat'
- 43 Goed onderwijs: de lat voor alle kinderen hoger leggen en de kloof tussen kinderen verkleinen
- 54 De 'verschillige' school: een kweekvijver voor actief burgerschap
- 77 De rol van de lokale overheid in het onderwijs
- 85 Conclusie: een maakbare samenleving via onderwijs en emancipatie

89 Deel II

Een stakeholderseconomie op mensenmaat

- 91 Mijn jonge jaren
- 96 Virtualiteit en vervreemding: pleidooi voor een economische paradigmawissel
- 110 De relatie tussen overheid en multinationals (mno's)
- 119 Kmo-innovatie en werknemersparticipatie als hoeksteen van onze economie

- 127 Een transformatie van onze economie van onderuit
- 132 Voorbij de taboes: voorstellen voor de lokale verankering van investeringen en jobs
- 140 Werknemers en werkgevers: bondgenoten in een virtuele financiële economie
- 145 Een nieuwe sociaaleconomische consensus voor vooruitgang in de 21ste eeuw
- 148 Conclusie: een moderne stakeholderseconomie is geen architectuur, wel muziek

151 Deel III

Een nieuwe democratische politiek in Vlaanderen, België en Europa

- 153 Mijn jonge jaren
- 155 Leeuwen brullen, hanen kraaien, mensen praten: bestuur door discussie
- 157 Over falende naties
- 170 Nieuwe vormen van burgerparticipatie: een terreinverkenning
- 178 Burgerparticipatie via deliberatieve democratie
- 188 Moeder, in welk politiek systeem leven wij?
- 197 Drie struikelblokken, vier voorstellen

217 Epiloog

219 Noten

222 Bibliografie

224 Dankwoord

Proloog

1. Een nieuwe lens

'The times... they are a-changing'

- Bob Dylan, 1964

Vertrouwen is een belangrijk fundament voor een gemeenschap. Dat fundament staat vandaag wereldwijd onder druk: de Arabische Lente werd herfst, democratische protesten braken uit in Oost-Europa, Turkije en Brazilië, de economische groei in China vertraagde en het wereldwijde financieel systeem brokkelde verder af. Bij ons in West-Europa, ook in België en Vlaanderen, steekt het gevoel de kop op dat het beste achter ons ligt. Onze samenleving lijkt te polariseren, onze economie wordt gedomineerd door systemen die *too big to fail* zijn en mensen verliezen vertrouwen, in elkaar, in hun overheden en in het inspirerende idee van maatschappelijke vooruitgang. Vooruitgang is meer dan economische groei. Vooruitgang is voor mensen in westerse welvaartsstaten een evolutief begrip. Het is ieders droom dat het morgen beter gaat dan gisteren. Mensen hebben er nood aan zich ergens thuis te voelen en gerespecteerd te zijn, zonder materiële zorgen. Mensen willen impact hebben op hun eigen leven en vol hoop naar de toekomst kunnen kijken. Waar dat niet het geval is, zoeken sommigen wanhopig hun heil in kleinere verbanden of zondebokmechanismen, anderen denken de klus wel in hun eentje te kunnen klaren. Defaitisme, cynisme of zelfs integrisme zijn mogelijke reacties op dat nijpende onbehagen. Een andere mogelijke reactie is: onverschilligheid. *Rien ne va plus?* Of creëert de gewijzigde context net ruimte voor een ander verhaal? Dit boek vertrekt van die laatste mogelijkheid. Het is een zoektocht naar manieren om het vertrouwen van mensen te herstellen.

Facetten van de veranderende wereld durven ons te ontgaan omdat onze analysemodellen gedateerd zijn. Als we opnieuw willen aanknopen bij onze maatschappelijke traditie van

voortgang, kijken we het best met een andere bril naar onze tijd. We kunnen het België van 2014 niet begrijpen als we het enkel zien als een land van Nederlands- en Franstaligen, of van katholieken en vrijzinnigen. We missen kansen voor de versterking van ons economisch en sociaal weefsel als we voortborduren op de economische recepten van de vorige eeuw. Dus moeten we de lens zelf vernieuwen. Wars van bestaande clichés, hokjes, dogma's en taboes, van links én rechts, van progressieven én conservatieven.

2. Voorbij de klassieke breuklijnen

'Sterft, gij, oude vormen en gedachten'

– Eugène Pottier, *Frans Communard*, 1870

De drie klassieke tegenstellingen waarop onze welvaartsstaat is gebouwd, dateren van na de Tweede Wereldoorlog. Breuklijnen zijn gebaseerd op conflicten in een samenleving. Aan weerszijden van een breuklijn vertegenwoordigt elke partij in het conflict eigen waarden – een wereldbeeld – en verdedigt haar eigen belangen.

Socioloog Luc Huyse schetste al in 1980 in *De Gewapende Vrede* hoe ons naoorlogse pacificatiemodel tot stand kwam, onze maatschappij stuurde en daarna geleidelijk afbrokkelde.⁽¹⁾ De uitbouw van onze welvaartsstaat valt nagenoeg volledig samen met de spectaculaire expansie van de zuilen. Met enige zin voor overdrijving zou je kunnen zeggen dat de Belgische bevolking verkaveld werd in drie groepen: een katholieke groep die het grootst was in Vlaanderen, tegenover een vrijzinnige groep die dominant was in Wallonië. De vrijzinnige groep was sociaaleconomisch opgesplitst in socialisten en liberalen.

Ondertussen zijn de klassieke tegenstellingen tussen arbeid en kapitaal, katholieken en vrijzinnigen en Nederlands- en Franstaligen respectievelijk van aard veranderd, vervaagd of irrelevant geworden. Toch nemen we in ons land nog altijd belangrijke

beslissingen in verzuilde organisaties die deze breuklijnen als uitgangspunt nemen. Het is dus begrijpelijk dat er gaandeweg zand in het raderwerk is geslopen.

De huidige generaties hebben veel te danken aan een heel aantal structuren die, in de loop der jaren, ontstonden langs de drie klassieke breuklijnen: scholen, ziekenfondsen, vakbonden, cultuur- en sportverenigingen, massapartijen... Ze hebben gezorgd voor de emancipatie van wie zich bij hen aansloot. Het grote ledenaantal gaf deze organisaties ook veel macht. Dan wordt het risico op verstarring niet denkbeeldig en is waakzaamheid geboden. De Belgische democratie overbrugde de botsende belangen van de verschillende maatschappelijke groepen door dialoog. In de naoorlogse periode van vooruitgang was ons pacificatiemodel een voorbeeld voor de wereld. België was niet toevallig een van de belangrijke architecten van de Europese Unie en is ook vandaag nog steeds een voortrekker. Daar mogen we best trots op zijn. Onze historische verdiensten mogen ons evenwel niet blind maken voor de huidige mankementen.

Een eerste breuklijn, de tegenstelling tussen katholieken en vrijzinnigen, is vandaag vervaagd. Een meerderheid van de Vlamingen is nog altijd 'cultureel katholiek', maar in kwesties van bio-ethiek, leven en dood of homohuwelijk gaan bij de meeste mensen barmhartigheid en autonomie hand in hand. Gelovig of niet, Belgen laten zich op ethisch vlak al lang geen ethisch-conservatieve moraal meer opdringen. Op dit vlak sluiten de wet en de werkelijkheid intussen vrijwel naadloos op elkaar aan. België is een wereldwijde voorloper inzake progressieve ethische wetgeving. Voor 'oude' Belgen is de tweedeling katholiek-vrijzinnig grotendeels overbrugd, voor veel 'nieuwe' Belgen is ze gewoonweg irrelevant. Ons land telt vele gemeenschappen van 'nieuwe' Belgen: migranten uit zwart Afrika, de Maghreb, Turkije of voormalige Sovjetrepublieken. Nieuwe religies – van islam tot orthodoxere vormen van het christendom – blijven in de

minderheid, maar winnen wel aan belang. De samenleving is de laatste zestig jaar onherkenbaar veranderd, maar verrassend genoeg blijft de tegenstelling tussen katholieken en vrijzinnigen nog altijd het grondmodel van ons onderwijs. De tweedeling tussen vrij katholiek en officieel onderwijs is vrijwel intact gebleven. Net daardoor hebben de meeste scholen een eerder zwak pedagogisch project. Als we ons onderwijs willen versterken, zullen we samen aan de scholen van morgen moeten bouwen. Het is vooral op school dat we de burgers voor onze gemeenschap vormen en de talenten voor een sterkere economie opleiden. Ons onderwijs blijven 'verkavelen' met een achterhaalde bril op de neus, zal ooit tot staar leiden. Dat kunnen we ons niet permitteren. We hebben nood aan een sterker waardegedreven onderwijs, geënt op de maatschappelijke realiteit van vandaag, niet op die van gisteren.

Ook de klassieke tegenstelling tussen arbeid en kapitaal is van natuur veranderd. Past het landschap van katholieke, socialistische, liberale en onafhankelijke vakbonden en ziekenfondsen nog bij de sociologische realiteit van vandaag? Is er in een bedrijf nog een verschil tussen een rode of een groene arbeider of bediende? Heeft de VKW*-ondernemer andere besognes dan zijn collega van het NSZ[†]? Sociale organisaties zijn wat mij betreft geen doel op zich, maar een middel om een gemeenschappelijk doel te bereiken: in casu de belangenbehartiging van alle werkenden of van ondernemers of investeerders. Met het louter in stand houden van verzuilde structuren emancipeer je vandaag niemand meer. Integendeel, door interne verdeeldheid verzwakken alle belanghebbende partijen in de wereldwijde financiële economie. Speculatief kapitaal waar geen enkele reële economische meerwaarde tegenover staat, ondermijnt het draagvlak

* Verbond van Katholieke Werkgevers

† Neutraal Syndicaat voor Zelfstandigen

voor een gezonde en sociale economie. We hebben nood aan een transformatie van onze economie van onderuit. Werknemers, ondernemers en investeerders hebben nood aan een nieuw partnerschap. Het is daarbij essentieel dat alle betrokkenen of zogenaamde 'stakeholders' samen werken aan een economie op mensenmaat.

In dit boek wil ik daarvoor een aantal bouwstenen aanreiken.

De derde breuklijn waar we van af moeten, is degene die loopt tussen Vlaanderen en Wallonië. Deze tegenstelling ontstond vanuit een terechte Vlaamse eis om respect voor de eigen taal en cultuur. Vandaag vormen de Vlamingen een rijke meerderheid in het Belgische huis. Niemand trekt onze culturele en economische autonomie in twijfel. De Vlaamse culturele sector (theater, dans, muziek, literatuur, mode, tv en film) gooit ook internationaal hoge ogen. Veel Franstalige landgenoten benijden ons om onze 'avant-garde'. Het zou zonde zijn om die verworven Vlaamse ontvoogding gelijk te stellen met een duur en voor sommigen romantisch idee van Vlaamse onafhankelijkheid. In België en de Europese Unie zullen we enkel door samenwerking tussen de deelstaten onze zwaktes kunnen overstijgen. In een geglobaliseerde wereld is taalrijkdom een must, een krampachtige omgang met veeltaligheid is een recept voor achteruitgang.

Een maatschappij die blijvend gemodelleerd wordt naar breuklijnen of structuren die niet meer beantwoorden aan een veranderde sociologische realiteit, klapt vroeg of laat in elkaar. Willen we onze democratie vitaal houden, dan zullen we oplossingen moeten distilleren uit de creativiteit van onze burgers. Sommige burgers zijn meer ontvoogd dan de structuren waar ze zich ooit in 'thuis' voelden. Toch kan van die individualisering, in een snel veranderende wereld, ook een bedreiging uitgaan. Wie houvast verliest, raakt ontworteld. Op een moment dat in het Westen vooruitgang niet langer voor iedereen gegarandeerd lijkt, is dat een groot risico. Juist daarom kunnen we, wars van oude recepten, maar beter werken aan een sterker mens- en

maatschappijbeeld. Het afbrokkelen van de oude verhalen is daarbij, behalve bedreigend, ook een kans. Het laat toe om flexibeler in te spelen op nieuwe omstandigheden, om met minder dogma's onderwijs, economie en politiek te hervormen.

3. Een democratisch 'stakeholdersmodel'

'It's our democracy, stupid!'

- vrij naar Bill Clinton, 1992

Aristoteles zei het al: democratie is regeren en geregeerd worden.⁽²⁾ Ik ben politica. Ik vind de permanente zorg voor de gemeenschap, ten dienste van zo veel mogelijk mensen in die gemeenschap, een soms hard maar mooi vak. Zoeken naar het algemeen belang, de synthese van een botsing van deelbelangen: het blijft een bevoorrechte opdracht.

Ik geloof in de maakbaarheid van de samenleving, maar ook in de maakbaarheid van de mens. Een oprecht geloof in de maakbaarheid van mens en samenleving is het sterkste wapen tegen pessimisme.

De politiek is verantwoordelijk voor de omgeving waarbinnen mensen hun eigen keuzes kunnen maken om tot een goed leven te komen. Wie de samenleving wil veranderen, begint het best bij zichzelf. We hebben allemaal verschillende identiteiten, we spelen allemaal diverse rollen in de gemeenschap: we zijn ouder, Vlaming, wereldburger, werkende mens, jongere, consument, geïnteresseerde burger, sport- of cultuurliefhebber... Aan elk van die rollen zijn rechten verbonden, maar voor mij staat er ook iets tegenover. De plicht om betrokken te zijn. Noem het: 'verschillig' zijn.

Mensen voelen zich altijd en overal op hun best als ze impact hebben op hun leven. In het *ontzuiende* Vlaanderen is de omgang tussen mensen en binnen organisaties meer dan vroeger gebaseerd op overleg. We zijn als samenleving in zijn geheel geëvolueerd van dictaat naar dialoog. Dat creëert telkens nieuwe

verwachtingen. Naast inspraak willen mensen ook impact. Dat is normaal. Als overleg en participatie billijk willen zijn, dan is een eerlijke spreiding van kennis, macht en informatie over alle betrokkenen nodig. Daarom is échte ontvoogding en ‘empowerment’ van brede lagen van de bevolking nu meer dan ooit de uitdaging. Niet alle mensen hoeven op elk moment bij elke beslissing op school, op het werk of in de politiek betrokken te zijn. Sommigen hebben niet de ambitie, anderen ontbreekt de tijd. Dat is niet altijd erg. Wel fundamenteel is dat iedereen altijd de *mogelijkheid* heeft om te participeren.

Even fundamenteel is *duidelijkheid* over het kader waarin iemand participeert. Inspraak frustrert als mensen niet het gevoel hebben dat hun inspanning ook iets uitmaakt. Dat geldt voor de privésfeer, maar ook in belangrijke maatschappelijke sectoren als onderwijs, economie en politiek. Het is mijn aanvoelen dat mensen er geen problemen mee hebben verantwoordelijkheid te delegeren als ze zich correct vertegenwoordigd voelen. Cruciaal daarbij is de legitimiteit en morele autoriteit van maatschappelijke structuren. Maar creativiteit en welbevinden stijgen pas écht als mensen minstens het gevoel hebben dat ze op al die vlakken mee aan het stuur van hun eigen leven zitten. Als mensen in belangrijke maatschappelijke domeinen mee vorm kunnen geven aan hun leven en hun omgeving, zal hun individuele en maatschappelijke vertrouwen stijgen.

Ik geloof daarom sterk in de ontwikkeling van een ‘stakeholdersmodel’: in de belangrijkste maatschappelijke domeinen, privé en maatschappelijk, kan iedere belanghebbende occasioneel of duurzaam mee beslissen over wat zijn of haar leven mee vorm geeft.

In ons onderwijs

Onderwijs is bij uitstek gemeenschapsvormend. Bovendien is een degelijke opleiding en vorming voor allen de belangrijkste maatschappelijke en economische motor voor vooruitgang. De

peuter-, kleuter- en basisschool zijn de spil van het buurtleven. Kinderen leren er ‘leren en leven’. Ook in het secundair onderwijs staan, naast leerwinst, levenskunst en burgerschapsvorming centraal. Als alle belanghebbenden – directies, leraars, ouders, kinderen, buurten, wijken, verenigingen, steden en gemeenten – mee aan elke school bouwen, zal het pedagogisch project van elke school nauwer aansluiten bij de verwachtingen, de context en de specifieke focus van de buurt. De optelsom van alle scholen zal dan een betere weerspiegeling zijn van de maatschappelijke realiteit en de noden in onze samenleving.

In onze economie

We leven in een gemeenschap, niet in een economie. Voor de beroemde econoom Alfred Marshall was economie ‘het creëren van de materiële voorwaarden voor welzijn’. Het is naar mijn gevoel belangrijk dat het ethische aspect in ons denken over economie nadrukkelijk aanwezig is. De opdracht van elke economie is via kwaliteitsvolle jobs goederen en diensten te produceren waar een reële vraag naar is. Daarom hebben we nood aan een paradigmawissel voor de 21ste eeuw. Enkel een radicaal vernieuwde kijk op, invulling van en omgang met ons economisch systeem zal alle belanghebbenden een evenwaardig aandeel in de economie kunnen geven. Iedereen is een economische stakeholder: of het nu als werknemer, ondernemer, investeerder, consument of gebruiker van publieke diensten is. Bij elke economische beslissing houden we het best ook rekening met de gemeenschap als geheel, de planeet en de toekomstige generaties: ook zij zijn stakeholders. De overheid en intermediaire structuren waken mee over het algemeen economisch belang, dat een resultante is van constante dialoog tussen alle belanghebbenden in de economische sfeer. Democratisch tot stand gekomen regels bepalen het kader van elk economisch handelen. Het is niet het doel van economisch handelen om groei na te jagen ten koste van alles en iedereen. Groei kan enkel een relevante maatstaf zijn als het een

concept is dat rekening houdt met de belangen van alle stakeholders. Of om het met de woorden van vader en zoon Skidelsky, auteurs van het inspirerende boek *Hoeveel is genoeg?*, te zeggen: 'In rijke landen moet het bbp een nevenproduct zijn van een beleid dat zich richt op een goed leven.'⁽³⁾

In onze politiek

Over de kloof tussen burger en politiek is al veel inkt gevloeid, ook in België. De besluitvorming is complex, in veelpartijencoalities verwatert de initiële politieke belofte tot onherkenbaar beleid. Mensen hebben te weinig impact of hebben het gevoel dat het beslissingsproces een ver-van-mijn-bedshow is. Soms hebben ze gelijk. De transparantie kan beter. Door een constante verkiezingskoorts durven partij- of machtsbelangen het maatschappelijk belang al eens te overschaduw. Het politieke debat over grote maatschappelijke thema's als vergrijzing, migratie, onthaasting, economische kracht of klimaat kan met meer visie, kennis van zaken en nuance gevoerd worden. De politiek moet ook toekomstgerichte beslissingen nemen, zelfs als dat moeilijk ligt bij degenen die enkel oog hebben voor (hun eigen) kortetermijnbelangen.

Overigens bestaat er niet zoiets als *de* politiek. Met een boutade zou je kunnen zeggen dat een gemeenschap de politici heeft die ze verdient. Ik citeer de treffende frase van Aristoteles: 'democratie is regeren en geregeerd worden'. Het is minstens een gedeelde verantwoordelijkheid van burgers en politici. Geloofwaardige politiek is *en phase* met het electoraat, de burgers in de samenleving. Ik geloof dat we de antithese tussen burger en politiek kunnen overstijgen door een combinatie van actief burgerschap met een sterker waardekader voor verschillende politieke stromingen. In een politieke organisatie is het niet zozeer belangrijk waar iemand vandaan komt, waar hij naartoe wil met de gemeenschap is wat telt. Onze politieke democratie zal aan

legitimiteit winnen als overheden transparanter werken en dienstverlening van topkwaliteit bieden. Maar ook als mensen hun eigen engagement – al dan niet tijdelijk of beperkt tot een bepaald dossier – mee vertaald zien in reële besluitvorming. Als de belangrijkste actoren van de representatieve democratie nauwer aansluiten bij de huidige sociologische realiteit zullen politici opnieuw beschouwd worden als echte vertegenwoordigers van het volk. De befaamde Zonnekoning Louis XIV omschreef zijn absolute politieke macht met de treffende oneliner: *L'état c'est moi*. Als we onze politieke democratie meer willen laten passen bij de huidige samenleving, is het goed Louis XIV te parafraseren: *'L'état, c'est la société, c'est moi... et nous tous.'*

4. De 'verschilligen'

Naar het boek 'Gli Indifferenti'

– 'De Onverschilligen' van Alberto Moravia, 1929

Ik ben sociaaldemocraat. Dagelijks ontmoet ik mensen met wie ik in grote lijnen een wereldbeeld deel. Sommigen noemen zich socialist, progressief, ecologist, links, sociaalliberaal, genadig, solidair of nog iets anders. Het levert keer op keer hartverwarmende gesprekken op. Ik wissel ook graag van gedachten met mensen met wie ik het minder eens ben. Zin voor discussie is nu eenmaal een onmisbare eigenschap voor een politicus. Maar de mensen bij wie ik me thuis voel, zijn zij die permanent op zoek zijn naar méér samenleving. Ik hoop dan ook dat zij zich herkennen in mijn pleidooi tegen onverschilligheid.

Ik merk ook bij een aantal collega's, burgers, economische en maatschappelijke beleidsmakers een grote zucht naar 'verschilligheid'. Mensen snakken naar een project dat de waan van de dag overstijgt, naar een streven dat moediger en grondiger aan de samenleving sleutelt dan de politiek van het haalbare. Ik heb het gevoel dat velen met mij beseffen dat ons onderwijs, onze economie en onze politiek een opfrisbeurt nodig hebben.

In dit boek probeer ik zonder schroom te duiden waar we met onze samenleving naartoe kunnen. De eerste betrachting is een goed leven voor iedereen in een hechte gemeenschap. Om vooruitgang in een hechte gemeenschap te realiseren, moet een aantal basisvoorwaarden vervuld zijn: oprecht participatief burgerschap en onderwijs, een stakeholderseconomie op mensenmaat en een nieuwe democratische politiek. Maatschappelijke structuren hebben nood aan meer legitimiteit en morele autoriteit. Dit boek probeert een invulling te geven aan elk van die basisvoorwaarden. Ik stel daarbij in de belangrijkste maatschappelijke domeinen de mogelijkheid tot participatie van alle belanghebbenden centraal.

De klassieke breuklijnen overstijgen en overschakelen op een nieuw stakeholdersmodel wordt een geleidelijk proces van vallen en opstaan. Dit boek is een oproep aan alle 'verschilligen' in onze gemeenschap, een oproep om samen te werken aan onze toekomst. Wie mee wil doen, moet mee kunnen doen. De politiek kan dat mee mogelijk maken door drempels weg te werken. We moeten ver durven gaan, kritisch en vernieuwend zijn om elke belanghebbende behalve een stem ook hefbomen te geven. Je kunt natuurlijk niemand verplichten om te participeren. Maar wie de kansen daartoe niet benut, verliest wel het morele recht om te klagen. Minder focus op pietluttigheden zal onze samenleving deugd doen.

Engagement in de politiek leek de afgelopen jaren de kortste weg naar cynisme. Ik vind dat, ook na meer dan twintig jaar vrijwillige en professionele ervaring, nog steeds onbegrijpelijk. In de foyer van de KVS* hing jarenlang een prachtige affiche: 'Zonder publiek ga je dood'. Voor sommige van mijn collega's gaat die slogan ongetwijfeld letterlijk op, maar ik heb die slogan in gedachten altijd hertaald in: 'Zonder betrokkenheid ga je dood'.

* Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel

Misschien was ik, lang voordat ik het woord bezigde, al een verschillende, in elke vezel van mijn lichaam.

Ik ben ervan overtuigd dat iedereen bepaald wordt door zijn eigen afkomst en ervaringen. Daarom vertrek ik in elk boekdeel vanuit mijn eigen leven: wie ben ik, waar kom ik vandaan, wat heb ik beleefd in mijn jeugd en als politica? Hoe bepalend is die achtergrond voor mijn maatschappelijke analyse? Hoe vertaal ik mijn eigen analyse in een coherent theoretisch kader en welke concrete beleidsvoorstellen kunnen bijdragen tot dat ene gedeelde doel: opnieuw aanknopen bij de traditie van maatschappelijke vooruitgang in de veranderende samenleving van de 21ste eeuw?

Deel I

Actief
burgerschap
in een hechte
gemeenschap

1. Mijn jonge jaren

De wortels van mijn engagement

Ik ben opgegroeid in een sportclub. Ons huis stond letterlijk tussen de tennisvelden. Ons gezin woonde boven, mijn grootouders van moederskant beneden. Mijn moeder runde de sportclub, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Oma nam het grootste deel van mijn praktische opvoeding voor haar rekening. Zij was geboren in 1914, en had dus twee oorlogen overleefd.

Mijn opa was geboren in 1918. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bracht hij een korte periode in het concentratiekamp Breendonk door. Enkele van zijn celgenoten bleven zijn hele leven lang zijn beste vrienden. Om een andere trouwe vriend plezier te doen, was hij ook lid van het Davidsfonds. Ikzelf hield er jaarlijks met kerstmis een kinderboekenpakket aan over.

Mijn oma was een zeer gelovige vrouw. Samen met haar enige zus ging ze elke zaterdagavond om zes uur plichtsgetrouw naar de mis. Haar enige lectuur naast het 'gesproken dagblad'* was het parochieblad *Kerk en Leven*. Dat las ze elke week van voor naar achter. De kleine Caroline moest elk weekend naar de mis, daar was geen ontkomen aan. Elke zaterdagavond werd ik stevast van het tennisveld geplukt om naar de parochiekerk van Schuurhoven te trekken. Omdat ik er toch moest zitten, luisterde ik zowaar aandachtig naar wat de pastoor te vertellen had. Daar zat wel iets in, vond ik: bemin uw naaste zoals uzelf, daar kan toch niemand tegen zijn? En de zogenaamde Gulden Regel – dat je een ander niet aandoet wat je zelf niet wilt meemaken – is ook een vaste waarde.

Op een stille zaterdag zat de parochie verlegen om misdienaars. Ik besloot zelf het witte misdienaarskleed aan te trekken, ik was toch altijd op het appel. Mijn oma was trots. Ik was toen

* Het toenmalige BRT-journaal op televisie